

- ночої прози ХХ – ХХІ ст..) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Манютіна Олена Іванівна. – Чернівці, 2009. – 287 с.
12. Мартинюк А.П. Конструювання гендеру в англomовному дискурсі / Алла Петрівна Мартинюк. – Х. : Константа, 2004. – 292 с.
 13. Мартинюк А.П. Гендерні стереотипи та їх відображення у мові й мовленнєвій взаємодії (на матер. англ. мови) / А.П. Мартинюк // Вісник КНЛУ. Серія „Філологія”. – 2003. – Т. 6. – № 1. – С. 102–109.
 14. Мартинюк А.П. Гендер як конструкт дискурсу / А.П. Мартинюк ; за заг. ред. І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Х. : Константа, 2005. – С. 295–318.
 15. Прядильникова Н.В. Эвфемизмы в российских СМИ начала ХХІ века : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01/ Прядильникова Наталья Викторовна. – Самара, 2007. – 179 с.
 16. French D. Dear Fatty / French Dawn. – London : Arrow Books, The Random House Group Ltd, 2009. – 366 p.
 17. <http://www.cosmopolitan.com/>.

*Жанна Черська
(Чернівці)*

ЕПІДИГМАТИКА ПРИКМЕТНИКІВ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ „ЕГОЇСТИЧНИЙ”

Анотація. Досліджуються епідигматичні характеристики прикметників на основі їхньої етимології, синтагматичних зв'язків та парадигматичних відношень. У результаті аналізу сучасних тлумачних словників виявлено семні комплекси прикметників *ichsüchtig*, *berechnend*, *eigensüchtig*, *selbstisch* і проаналізовано частоту їх використання в німецьких публіцистичних текстах.

Ключові слова: *синтагматичні зв'язки, парадигматичні відношення, епідигматичні характеристики, семні комплекси.*

Аннотация. Исследуются эпидигматические характеристики прилагательных, основываясь на их этимологии, синтагматических связях и парадигматических отношениях. В результате анализа современных толковых словарей выделены семные комплексы прилагательных *ichsüchtig*, *berechnend*, *eigensüchtig*,

selbstisch и проанализирована частота их использования в немецких публицистических текстах.

Ключевые слова: *синтагматические связи, парадигматические отношения, эпидигматические характеристики, семные комплексы.*

Abstract. The article deals with the investigation of epidigmatic characteristics based on their etymological peculiarities, syntagmatic links and paradigmatic relations. The seme complexes have been defined with the use of the modern German thesauruses. The frequency of their use has been analyzed in the texts of German newspapers.

Key words: *syntagmatic links, paradigmatic relations, epidigmatic characteristics, seme complexes.*

Аналіз семантики слова залишається одним з актуальних напрямів лінгвістичних досліджень. Семантичні особливості прикметників розглядаються крізь призму різних дослідницьких підходів. Формалізовані методи вивчення лексичних одиниць дозволяють об'єктивно визначити й описати семантику прикметників на основі їхньої синтагматики та парадигматики.

Як відомо, під синтагматичними зв'язками в лінгвістиці розуміють лінійні поєднання слова з іншими словами в реченні [1, с. 33]. Дослідження таких зв'язків ґрунтується на вивченні лексичної, семантичної та синтаксичної сполучуваності [2, с. 193]. Парадигматичні відношення виявляються у здатності слів чергуватися при зайнятті / заміщенні певної позиції і є прикладом системних відношень слова в парадигматичному угрупованні (лексико-семантичній групі, лексико-семантичному полі) [1, с. 31]. Синтагматичні зв'язки й парадигматичні відношення різних частин мови досліджені в багатьох наукових працях (М. Капатрук, Л. Бистрова, С. Кійко, Ю. Кійко, Г. Гікова, О. Кудрявцева та ін.). Та для цілісного дослідження семантичних особливостей лінгвісти часто враховують також епідигматичні характеристики – внутрішньоструктурні інтегральні відношення у знаковій структурі між структурними елементами одного значення чи між значеннями одного й того ж полісемічного слова, які відображають різні предмети чи класи предметів дійсності [1, с. 25].

Зауважимо, що аналіз епідигматичних характеристик здійснювався Д. Шмельовим, І. Арнольд, Л. Кудрявцевою, однак на сучасному етапі розвитку лінгвістики з'являються нові підходи до

вивчення епідигматики лексичних одиниць. Так, зокрема, у дослідженнях О. Огуя, Р. Мельник [3] епідигматичні характеристики розглядаються як з урахуванням етимології, так і на основі виділених у словниках семних комплексів та вияву цих семних комплексів у текстах. Під семним комплексом розумітимемо сукупність різнопланових сем (у т.ч. різночастиномовних, напр., іменникового характеру [5, с. 87]), що є проміжною ланкою між окремою семою (мінімальною одиницею плану змісту, яка не має корелята в плані вираження) та цілою семемою (окремим значенням полісеманта). У сучасній лексикографії постає проблема виокремлення семного комплексу, оскільки не існує чітко визначених критеріїв розмежування семем й семних комплексів. До того ж при виділенні семних комплексів у кожному зі словників виявляється певною мірою суб'єктивізм укладачів, тому, на наш погляд, необхідно використати саме декілька лексикографічних джерел (у нашому випадку – 6 словників [8; 9; 10; 11; 15; 18] для формалізації дослідження і врахувати для виділення семних комплексів усі наявні тлумачення.

З огляду на те, що прикметники лексико-семантичної групи зі значенням „егоїстичний” у німецькій мові досі залишилися недослідженими [4], вважаємо за доцільне проаналізувати епідигматичні характеристики прикметників *ichsüchtig*, *berechnend*, *eigensüchtig*, *selbstisch*, враховуючи їхню етимологію, наявність семних комплексів та їх реалізацію в публіцистичних текстах [13; 14; 17; 19; 20] (обсяг суцільної вибірки 15 млн. слововживань).

ICHSÜCHTIG

За етимологічними характеристиками, прикметник *ichsüchtig* походить від особового займенника *ich* (свн. *ich*, двн. *ih*), спорідненого з лат. *ego*. Ще в період середньовіччя використовувався іменник *ihtheit* на позначення егоїзму [12, с. 97]. Як правило, таке вживання властиве середньовічним творам містиків, зокрема Таулера [16].

Використання *ichsüchtig* у значенні “егоїстичний” та *Ichsucht* як вияв “ЕГОЇЗМУ” започаткував Жан Поль Ріхтер. З часом у лексикографічних джерелах XIX ст. з'являються іменник *Ichler* (*egoïcm*) та прикметник *ichsüchtig* зі значенням “егоїстичний” [16, с. 815].

Сучасні словники фіксують виділення таких семних комплексів прикметника *ichsüchtig*, який за результатами інвентаризації належить до ядра групи [4]:

- 1) „*egoistisch, selbstsüchtig: egoїстичний*“;
- 2) „*zur Eigenliebe neigend: схильний до себелюбства*“;
- 3) „*übersteigertes Bestreben, den eigenen Vorteil wahrzunehmen: спрямований на одержання вигоди, корисливий*“.

Щодо вираження виявлених семних комплексів у тексті, то на матеріалі досліджуваної вибірки з німецьких газет зафіксовано дуже малу кількість прикладів уживання прикметника *ichsüchtig* (3 випадки слововживань – ВСВ). Цей показник ми вважаємо недостатнім для аналізу функціонування семних комплексів у тексті. Однак варто зазначити, що в усіх трьох випадках використання *ichsüchtig* спостерігаємо семний комплекс „*egoistisch, selbstsüchtig: egoїстичний*“ :

„*In einer Hamburger Wochenzeitung erklärte er 1986 in lustvollbeleidigendem Ton das Burgtheater zum Hort des Bösen und Gestrigen. Claus Peymann, der ichsüchtige Barrikadenstürmer, der Radikalinski, der Spaltpilz* [19: Welt: 22.12.1999].“

BERECHNEND

Епідигматичні характеристики прикметника *berechnend* виявляються, до певної міри, крізь призму етимологічних ознак. Походження досліджуваного прикметника коренями сягає двн. дієслова *birechanōn* “робити досконалим, приводити в порядок” і свн. *berechnen*, яке вживалося в комерційній сфері зі значенням “давати фінансовий звіт” [15, с. 156]. Згодом, при активному використанні дієслова *berechnen* для відтворення процесів фінансової діяльності, з’являється інший відтінок значення – “розраховувати, планувати” [там само]. Далі утворюється Partizip *berechnend*, а від нього прикметник *berechnend* [18], значення якого розширюється до характеристики “корисливий” як оцінки моральних якостей і дій людини.

Згідно з аналізом лексикографічних джерел, можна виділити відповідні семні комплекси прикметника *berechnend*, який належить до основного складу ЛСГ :

- 1) „*eigennützig, auf seinen Vorteil bedacht: корисливий*“;
- 2) „*kalt, aus Berechnung handeln: той, який діє за розрахунком, байдужий до інших*“.

Щодо частоти вживання досліджуваного прикметника в тексті, то вона складає 165 ВСВ, серед яких провідний семний комплекс „*eigennützig, auf seinen Vorteil bedacht: корисливий*“ (153 ВСВ). Наочним свідченням такого уживання стало сумісне використання *berechnend* та *Eigennutz* задля підсилення негативної оцінки цієї людської якості.

Для словосполучення *berechnender Eigennutz* типовим став взаємовплив семантики обох слів і створення цілісної характеристики людини-користолюбця. Як правило, таке поєднання служить у тексті для оцінки моральних якостей політиків. Особи, яким невластиве корисливе прагнення мати зиск зі свого привілейованого становища, вважаються в політичних колах надійними та позитивно налаштованими :

„*Er muss sich wie ein weißer Rabe vorgekommen sein unter seinen Dumakollegen. Käuflicher Lobbyismus, berechnender Eigennutz, Großmüligkeit und Verschlagenheit waren seine Sache nicht* [19: Welt: 05.07.2003].“

Семний комплекс „*kalt, aus Berechnung handeln: той, який діє за розрахунком, байдужий до інших*“ налічує 12 випадків вживань у публіцистичних текстах. Байдуже ставлення до оточуючих із метою реалізації власних корисливих цілей виявляється в тексті завдяки поєднанню *kalt, kühl, eiskalt* та *berechnend*. Таке сумісне вживання сприяє підсиленню негативної конотації і чітко виділяє “ретельно спланований холодний розрахунок” як наслідок корисливої мотивації та причину негідних людини дій з метою одержання вигоди, не зважаючи на прагнення оточуючих :

„*Wer Menschen klonen will, muss entweder wahnsinnig sein oder ein kühl berechnender Fanatiker, der jeden Respekt vor dem menschlichen Leben verloren hat* [19: Welt:02.01.2003].“

Не обходиться без “холодного розрахунку” і політична сфера. Кожна зі сторін певного військово-політичного конфлікту вдається до чітко спланованих, корисливо вмотивованих дій, характеризуючи противника як переслідувача корисливих інтересів: „*Saddam ist kein Psychopath, er ist ein kalter, berechnender Stammesführer* [19: Welt: 17.09.2002].“

Популярним став досліджуваний семний комплекс і для шоу-бізнесу. Основним об'єктом, якому надають характеристику

“той, який діє за розрахунком, байдужий до інших”, вважають у цій сфері артистів та їхніх менеджерів:

„*Er erzählt, was wir uns schon immer gedacht haben. Von zynischen Musikmanagern, eiskalt berechnenden internationalen Stars, ihren rempelnden Bodyguards und der Liebedienerei der Mitläufer im Tross* [19: Welt: 06.10.2003].“

EIGENSÜCHTIG

Етимологія *eigensüchtig* знаходиться під впливом частки *eigen*, яка, у свою чергу, походить від герм. *eigan* “мати, володіти”. Друга складова – *süchtig* – утворена від іменника *Sucht*, який вживався ще в середньовісній німецькому періоді як *suht* і мав значення “хвороба”. Хворобливе прагнення задовільняти власні потреби виражає прикметник *eigensüchtig* значно пізніше (у XIX ст.) [9]. Сучасні словники засвідчують, що *eigen* та *selbst* синонімічними. Тому *eigensüchtig* і *selbstsüchtig* можна ідентифікувати як синоніми.

Аналіз сучасних лексикографічних джерел зумовив виділення таких семних комплексів для прикметника основного складу ЛСГ *eigensüchtig*:

- 1) „*selbstsüchtig: себелюбний*“;
- 2) „*egoistisch handeln: егоїстично діяльний*“.

Із 52 випадків сполучуваності досліджуваного прикметника з іменниками в публіцистичних текстах функціонування семного комплексу „*selbstsüchtig: себелюбний*“ налічує тільки 14 ВСВ. “Себелюбний” стає епітетом для людей, які не зважають на думку оточуючих, ігнорують їхні бажання, не поважають жодні правила поведінки. Часто така оцінка людини є стереотипною. Так, у сучасній пресі нерідко засуджується американський спосіб життя і політика. На відносини США з іншими країнами світу начебто впливає егоїзм американців, їх небажання помічати решту держав як рівних, повноправних партнерів:

„*Die Europäer klagen die Amerikaner an, sie seien rücksichtslos, aggressiv, eigensüchtig und missachten alle Regeln. Dieser Vorwurf ist Heuchlerei. Trotzdem sollte er ernst genommen werden. Denn als liberale Demokratie mit globaler Vision brauchen die Vereinigten Staaten die Unterstützung anderer Nationen, die Ihre Ideale teilen* [19: Welt: 22.03.2004].“

Однак варто зазначити, що наділення егоїстичними рисами однієї з протилежних сторін певного політичного конфлікту часто відбувається внаслідок суб'єктивного оцінювання авторами чи суспільною думкою. Тому вважатимемо характеристику “себелюбний”, виражену прикметником *eigensüchtig*, типовою для відтворення негативних рис будь-якого учасника політичних подій.

Найчастотніші показники вживаності в текстах демонструє семний комплекс „*egoistisch handelnd: egoïstично діяльний*“ (38 ВСВ). Прояв цього семного комплексу відзначений в основному сполучуваністю *eigensüchtig* з іменниками *Motive, Ziele, Zwecke, Interessen*. Егоїстична мотивація служить ознакою людської діяльності, спрямованої на задоволення власних потреб. Егоїстичні мотиви та інтереси властиві й діяльності політичних діячів, партій, цілих держав. Оскільки початок ХХІ ст. відзначений непростими євпорейсько-американськими відносинами, які випливають із наслідків військової політики США на Сході, то егоїстичні мотиви та егоїстична мета приписуються в сучасній німецькомовній пресі саме Америці :

„*Natürlich wird auch in Paris vermutet, dass Washington hinter der Fassade der Terrorbekämpfung eigensüchtige geopolitische Ziele verfolgt* [19: Welt: 28.06.2003].“

SELBSTISCH

Прикметник *selbstisch* вважається в багатьох лексикографічних джерелах [15; 8] перекладом-калькою англійського слова *selfish*, яке має таку ж етимологію, як і прикметник *selbstsüchtig* (двн. *selb* та свн. *selp*, з яких у сучасній німецькій мові утворився вказівний займенник *selbst* [8; 15]). Як фіксує словник Камре, прикметник *selbstig (selbstisch)*, що виражає егоїстичні дії людини, вживається у верхньонімецьких діалектах. У побутовому мовленні використовуються слова *duselbstig, hieselbstig* [6, с. 407]. Для більш абстрагованого позначення егоїзму слугує іменник *Selbstigkeit* [там само]. *Selbstig* у значенні “егоїстичний” та *Selbstigkeit* як “егоїзм” демонструє словник Грімма (*selbstisch* [7, с.481]; *selbstigkeit* [там само, с.479]; *selbstin* (егоїстка) [там само, с.482]).

Аналіз лексикографічних джерел засвідчив відсутність прикметника у Геттертта [9], у словниках DUDEN [8], LANGEN-

SCHEIDT [11]. За рештою словників удалося виділити такі семні комплекси:

1) „*egoistisch, selbstsüchtig, eigensüchtig*: себелюбний, егоїстичний“;

2) „*egozentrisch*: егоцентричний“;

3) „*nur auf den eigenen Vorteil bedacht*: корисливий“.

Однак сучасна публіцистика (у межах досліджуваної вибірки) демонструє незначну кількість слововживань прикметника **selbstisch** (4 ВСВ), серед яких зафіксовано використання тільки семного комплексу зі значенням “себелюбний, егоїстичний” в атрибутивній формі. З-поміж усіх прикладів переважають характеристики людини-егоїста (2 ВСВ) :

„**Ein selbstischer Kanzler und ein zögerlicher Gegenkandidat können das genauso wenig schaffen wie Wahlprogramme, deren Sprache Angst vor dem Wähler und Unterschätzung seines Charakters spiegelt** [19:Welt: 24.04.2002].“

Отже, як свідчить проведений аналіз, найбільше семних комплексів виявлено у прикметника *ichsüchtig*. Проте в межах досліджуваної вибірки зафіксовано малу кількість слововживань у публіцистичних текстах. Натомість, прикметник *berechnend* представлений значно більшою кількістю прикладів, з-поміж яких переважає один семний комплекс – „корисливий”. Такий результат показує істотні розбіжності між семантикою прикметників, зафіксованою у словниках, та її виявом у публіцистиці, що спричинено, на нашу думку, багатьма лінгвокультурологічними змінами.

У перспективі доцільно, на наш погляд, здійснити порівняльний аналіз епідігматичних характеристик прикметників ЛСГ зі значеннями „еґоїстичний” – „альтруїстичний” з метою обґрунтування особливостей вияву семантики цих прикметників на сучасному етапі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу : [навч. посіб.] / В.В. Левицький, О.Д. Огуй, С.В. Кійко, Ю.Є. Кійко. – Чернівці : Рута, 2000. – 136 с.
2. Левицький В.В. Семасіологія / В.В. Левицький. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2006. – 512 с.

3. Мельник Р. Проблеми виділення семних комплексів до епідигматичних характеристик прикметників в ЛСГ зі значенням “старанний” / Мельник Р., Огуй О. // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. Левицький В.В. – Вип. 267 : Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 20–32.
4. Черська Ж.Б. Принципи виділення лексико-семантичної групи прикметників, які позначають характеристики ставлення до інших (концепт “егоїзм – альтруїзм”) / Черська Ж.Б. // Мова і культура : наук. щорічний журнал / гол. ред. Д.С. Бурого. – К. : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2003. – Т. 3, ч. 1 : Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. – Вип. 6. Серія “Філологія”. – С. 374–381.
5. Черська Ж.Б. Епідигматичні характеристики прикметника зі значенням “егоїстичний” у німецькій мові / Ж.Б. Черська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки : наук. журнал / гол. ред. Коцан І.Я. – Луцьк : ПВВ “Вежа” ВНУ ім. Лесі Українки, 2008. – № 4. – Серія “Філологічні науки”. – С. 86–90.
6. Campe J.H. Wörterbuch der deutschen Sprache. Veranstatet und herausgegeben von Joachim Heinrich Campe. – Theil 4. S – und T. – Braunschweig, Schulbuchhandlung, 1810. – IV, 940 S.
7. Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm. – Bd.16 = Bd 10, Abt. 1. Seeleben – Sprechen / bearb. von Moriz Heyne im Vereine mit R. Meiszner ... – Fotomechan. – Nachdr. d. Erstausg. 1905 – 1984. – München : Deutscher Taschenbuchverlag, 1984. – S. 479–502.
8. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / [hrsg. vom Wiss. Rat d. Dudenred. : Dr. Matthias Wermke (Vorsitzender) / Bearb. : Anette Auberle, Angelika Haller-Wolf...]. – 5., überarb. Aufl. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2003. – 1892 S.
9. Göttert K.H. Neues deutsches Wörterbuch. – Köln : Helmut Lingen Verlag, 2007. – 1150 S.
10. Klappenbach R. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache: in 6 B. / Klappenbach R., Steinitz W. / – Berlin : Akademie-Verlag, 1977 – 1978. – 16615 S.
11. Langenscheidt. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. – Berlin ; München ; Wien ; Zürich ; New York : Langenscheidt, 2003. – 1254 S.
12. Lexer M. Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. Mit den Nachtr. von Ulrich Pretzel. – 38. Aufl., unveränd. Nachdr. – Stuttgart : Hirzel, 1992. – 504 S.

13. Merkur: Rheinischer Merkur [Elektronische Ressource]. – 2003 – 2004. – Mode des Zugangs : <http://www.merkur.de>.
14. Morgenpost: Berliner Morgenpost [Elektronische Ressource]. – 2002 – 2005. – Mode des Zugangs : <http://www.morgenpost.de>.
15. Paul H. Deutsches Wörterbuch: Bedeutungsgeschichte und Aufbau unseres Wortschatzes. – 10., überarb. und erw. Aufl. – Tübingen : Niemeyer, 2002. – 1243 S.
16. /Die/ Predigten Taulers. Aus der Engelberger und Feiburger Handschrift sowie aus Schmidts Abschriften der ehemaligen Straßburger Handschriften. – hrsg. von Ferdinand Vetter // Deutsche Texte des Mittelalters. – hrsg. von der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften. Bd. XI. – Berlin : Weidmannsche Buchhandlung, 1910. – 518 S.
17. RZ-Online: Rhein-Zeitung [Elektronische Ressource]. – 1996 – 2005. – Mode des Zugangs : <http://rhein-zeitung.de>.
18. Wahrig. Deutsches Wörterbuch. – Gütersloh ; München : Bertelsmann Lexikon Verlag, 2001. – 1451 S.
19. Welt: Die Welt [Elektronische Ressource]. – 1995 – 2005. – Mode des Zugangs : <http://www.welt.de>.
20. Zeit: Die Zeit [Elektronische Ressource]. – 1998 – 2005. Mode des Zugangs : <http://www.zeit.de>.

*Світлана Шкварчук
(Чернівці)*

МОВЛЕННЄВА РЕАЛІЗАЦІЯ ЕПТОНІМІВ Й.В. ГЕТЕ: ЕКСПЛІЦИТНЕ VS. ІМПЛІЦИТНЕ ВЖИВАННЯ

Анотація. Розглянуто особливості мовленнєвої реалізації ептонімів Й.В. Гете у сучасній німецькій мові, зокрема їх експліцитне та імпліцитне вживання; проаналізовано окремі аспекти рецепції класика в німецькій лінгвокультурі.

Ключові слова: *Й.В. Гете, крилаті слова, цитати, афоризми.*

Аннотация. Рассматриваются особенности реализации эпонимов Й.В. Гёте в современном немецком языке, в частности их эксплицитное и имплицитное